

Finn Laursen

EF som international aktør: En oversigt

EF har haft størst kapacitet til at tale med én stemme udadtil på områder, hvor de grundlæggende traktater har givet EF-institutionerne en klar kompetence. Det gælder især det handelspolitiske område, mens samarbejdet på det egentlige udenrigspolitiske område er forblevet interstatsligt og baseret på konsensusprincippet. Forskellige integrationsteorier omtales med henblik på at finde forklaringer på EF's noget blandede resultater i forhold til omverdenen. Spørgsmålet, om EF er ved at blive en supermagt, diskuteres.

Indledning

Denne artikel vedrører EF's rolle i det internationale system. I hvilken udstrækning optræder EF som enhedsaktør udadtil? Hvad siger de grundlæggende traktater, og hvordan forholder det sig i realiteten? Hvordan kan det forklares, at EF til tider taler med én stemme udadtil, men til andre tider finder det svært at formulere et fælles svar på udfordringer fra omverdenen? Er der nogle områder, hvor det er lettere end andre?

Artiklen er både beskrivende og forklarende. Forklaringer søges ud fra et integrationsteoretisk perspektiv. I den udstrækning de grundlæggende traktater har givet EF kompetence på de økonomiske områder, må det forventes, at det især er på disse områder, at EF har været i stand til at tale med én stemme. Vi vil også se på det udenrigspolitiske samarbejde, det såkaldte Europæiske Politiske Samarbejde (EPS), og se i hvilken udstrækning de tolv EF-medlemmer har kunnet optræde som enhedsaktør inden for det udenrigs- og sikkerhedspolitiske område.

Traktaterne og EF's eksterne relationer

Paris-traktatens artikel 6 sagde klart, at Det Europæiske Kul- og Stålfælleskab (EKSF) i eksterne relationer har den juridiske kapacitet, der kræves for at udføre dets funktioner og nå dets mål. Rom-traktaten har ikke en tilsvarende artikel, men det er klart, at Det Europæiske Økonomiske Fællesskab (EØF) også har ekstern kapacitet, især på det handelspolitiske område, som det klart fremgår af artikel 113. Det er eksempelvis derfor, at vi ser EF-Kommissionen forhandle på EF's vegne inden for GATT. Men derudover har EF-domstolen klart fremført det princip, at i eksterne relationer har EF kapacitet til at etablere kontraktuelle forbindelser med ikke-medlemsstater på alle de områder, der er omfattet af traktaten (Lasok og Bridge, 1987: 50). Ifølge den juridiske doktrin er der således en parallelitet mellem interne og eksterne beføjelser.

Rom-traktaten inkluderede også muligheden for associeringsaftaler med tredjelande (artikel 238). Disse begyndte med Grækenland og Tyrkiet i henholdsvis 1961 og 1963. Det var også i 1963, at EF indgik den første aftale,

Finn Laursen

EF som international aktør: En oversigt

EF har haft størst kapacitet til at tale med én stemme udadtil på områder, hvor de grundlæggende traktater har givet EF-institutionerne en klar kompetence. Det gælder især det handelspolitiske område, mens samarbejdet på det egentlige udenrigspolitiske område er forblevet interstatsligt og baseret på konsensusprincippet. Forskellige integrationsteorier omtales med henblik på at finde forklaringer på EF's noget blandede resultater i forhold til omverdenen. Spørgsmålet, om EF er ved at blive en supermagt, diskuteres.

Indledning

Denne artikel vedrører EF's rolle i det internationale system. I hvilken udstrækning optræder EF som enhedsaktør udadtil? Hvad siger de grundlæggende traktater, og hvordan forholder det sig i realiteten? Hvordan kan det forklares, at EF til tider taler med én stemme udadtil, men til andre tider finder det svært at formulere et fælles svar på udfordringer fra omverdenen? Er der nogle områder, hvor det er lettere end andre?

Artiklen er både beskrivende og forklarende. Forklaringer søges ud fra et integrationsteoretisk perspektiv. I den udstrækning de grundlæggende traktater har givet EF kompetence på de økonomiske områder, må det forventes, at det især er på disse områder, at EF har været i stand til at tale med én stemme. Vi vil også se på det udenrigspolitiske samarbejde, det såkaldte Europæiske Politiske Samarbejde (EPS), og se i hvilken udstrækning de tolv EF-medlemmer har kunnet optræde som enhedsaktør inden for det udenrigs- og sikkerhedspolitiske område.

Traktaterne og EF's eksterne relationer

Paris-traktatens artikel 6 sagde klart, at Det Europæiske Kul- og Stålfælleskab (EKSF) i eksterne relationer har den juridiske kapacitet, der kræves for at udføre dets funktioner og nå dets mål. Rom-traktaten har ikke en tilsvarende artikel, men det er klart, at Det Europæiske Økonomiske Fællesskab (EØF) også har ekstern kapacitet, især på det handelspolitiske område, som det klart fremgår af artikel 113. Det er eksempelvis derfor, at vi ser EF-Kommissionen forhandle på EF's vegne inden for GATT. Men derudover har EF-domstolen klart fremført det princip, at i eksterne relationer har EF kapacitet til at etablere kontraktuelle forbindelser med ikke-medlemsstater på alle de områder, der er omfattet af traktaten (Lasok og Bridge, 1987: 50). Ifølge den juridiske doktrin er der således en parallelitet mellem interne og eksterne beføjelser.

Rom-traktaten inkluderede også muligheden for associeringsaftaler med tredjelande (artikel 238). Disse begyndte med Grækenland og Tyrkiet i henholdsvis 1961 og 1963. Det var også i 1963, at EF indgik den første aftale,

Yaoundé-konventionen, med en gruppe tidligere, især afrikanske kolonier (Vignes, 1970; Zartman, 1971; Caporaso, 1974). Denne sidste konvention blev efter EF's første udvidelse til den første Lomé-konvention i 1975 med afrikanske, karibiske og Stillehavs-lande (ACP-lande) (Twitchett, 1981; Faber, 1982). Denne konvention genforhandles med regelmæssige mellemrum. Så man kan sige, at EF tidligt begyndte at optræde som enhedsaktør over for en gruppe u-lande.

Rom-traktaten har etableret en toldunion og givet EF klare beføjelser inden for områderne handels-, landbrugs-, transport- og konkurrencepolitik. Dertil kommer forsøg på en vis makroøkonomisk koordinering. Men andre politikområder er gradvist kommet til, enten ved anvendelse af artikel 235, der gør det muligt for EF's ministerråd ved enstemmighed at udvikle fælles politik på områder, hvor det anses for nødvendigt for at virkeliggøre et af Fællesskabets mål, eller gennem egentlige traktatændringer som Enhedsakten (1986) og Maastricht-traktaten (1992), som vi nu må forvente vil få de nødvendige ratifikationer. Over tid har der således været tale om en udvidelse af EF's aktionsområder, i hvert fald inden for økonomiske områder, dvs. områder, der med Stanley Hoffmanns udtryk til tider kaldes "low politics" områder (Hoffmann, 1965; Morgan, 1973). Det er på disse områder, at vi først og fremmest må forvente, at EF optræder som enhedsaktør. Logikken er simpel: I det øjeblik en kompetence er overført til EF, er det EF som sådan, der kan forpligte udadtil. I det øjeblik EF for eksempel har udviklet en fælles fiskeripolitik, er det EF, der forhandler og indgår fiskeriaftaler med tredjelande (Laursen, 1984; 1987; 1988). I handelspolitiske forhandlinger indgår landbrugsområdet også ofte som et kritisk område, idet EF's fælles landbrugspolitik som sådan inddrages (Laursen, 1991a; 1993a; Tsoukalis, 1993: 289-91). Men EF har også forhandlet og indgået aftaler på områder, der ikke oprindeligt blev nævnt i Rom-traktaten, som for eksempel inden for miljøområdet (Laursen, 1990a).

På en del af de økonomiske områder kan EF-Rådet tage beslutninger med kvalificeret flertal. Det gælder ikke mindst handelspolitikken (artikel 113). Når traktatsbestemmelserne inkluderer flertalsafgørelser, kan et enkelt land ikke formelt nedlægge veto mod en politik, som det ikke synes om. Dertil kommer, at EF-Kommissionen inden for de økonomiske områder, hvor der foreligger en klar EF-kompetence, kan spille en uafhængig lederskabsrolle som initiativtager og "politisk entreprenør". Chancerne for at fremme den fælles EF-interesse inden for disse områder er derfor i princippet større end inden for områder, hvor der kræves enstemmighed (Haas, 1961; Laursen, 1991b).

I modsætning til "low politics" områder står "high politics" områder, først og fremmest den klassiske udenrigspolitik samt sikkerhedspolitik og forsvarspolitik. På disse områder har samarbejdet enten været begrænset eller ikke-eksisterende. Det udenrigspolitiske samarbejde mellem medlemsstaterne, EPS, der blev påbegyndt i 1970, er forblevet interstatsligt og baseret på enstemmighed eller konsensus helt frem til Maastricht-traktaten (De Schoutheete, 1980; Vanhoonacker, 1992). EPS har været begrænset til økonomiske og politiske aspekter af sikkerhedspolitik. Forsvarspolitik faldt således uden for

EPS. Alt i alt må man sige, at EF kun i forholdsvis ringe udstrækning har optrådt som enhedsaktør på "high politics" områderne. I den udstrækning EF-landene har vedtaget udenrigspolitiske erklæringer, har disse oftest været baseret på den laveste fællesnævner. Men efter de revolutionære ændringer i Østeuropa i 1989 og i forbindelse med Golf-krigen og borgerkrigene i det tidligere Jugoslavien har mange politiske aktører og observatører talt om nødvendigheden af, at EF også udvikler en aktørkapacitet på disse områder.

Denne skelnen mellem "low politics" og "high politics" er somme tider vanskelig i praksis. Økonomiske sanktioner har således normalt "high politics" mål, men anvender handelspolitiske, dvs. "low politics" midler. Sanktioner har derfor oftest først været vedtaget indenfor EPS og dernæst udmøntet gennem EØF.

Et andet problem er, at en del forhandlinger med tredjelande inkluderer både økonomiske og politiske aspekter. Dette har således været tilfældet med de forhandlinger med EFTA-landene, der førte til aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS), samt forhandlingerne med østeuropæiske lande, der førte til de såkaldte Europa-aftaler (Laursen, 1991-92). Det samme gælder de forhandlinger, der nu føres med de tidligere sovjetrepublikker, der skal føre til partnerskabsaftaler (Laursen, 1993b). Inden for disse områder, der inkluderer både økonomiske og politiske aspekter, taler man da også om blandede aftaler, der skal ratificeres af både EF som sådan og de tolv medlemslande.

På EF siden skal Europa-Parlamentet siden Enhedsakten give sit samtykke til sådanne aftaler, hvis de falder under associeringsbegrebet (artikel 238). Ved andre blandede aftaler skal Europa-Parlamentet i fremtiden normalt høres (ny artikel 228 i Maastricht-traktaten). Undtaget for Europa-Parlamentets indblanding er fortsat rene handelsaftaler, hvor man har ønsket at undgå for megen "politisk" indblanding (artikel 113) (Doutriaux, 1992: 130-32).

Integrationslogik, diversitetslogik og politisk økonomi

Man kan se den proces, hvorved EF i stigende udstrækning optræder som enhedsaktør udadtil som en del af integrationsprocessen i Europa. Integrationsteorier bør derfor i princippet kunne hjælpe os med at forstå denne proces (Pentland, 1973; Harrison, 1974; Taylor, 1979; Ginsberg, 1989).

Pladsen tillader ikke en detaljeret gennemgang af disse teorier, men en kort oversigt med særlig relation til de eksterne aspekter vil blive opstillet. Forskellige teorier er potentielt relevante. For at forstå integration kan visse aspekter af den klassiske neofunktionalistiske integrationsteori fortsat anvendes, specielt som denne blev modificeret omkring 1970 (Lindberg og Scheingold, 1970; Laursen, 1987; Pedersen, 1992). For at forstå integrationens begrænsninger må vi se på en logik, der trækker i den anden retning, en diversitetslogik. En sådan kan måske findes i selve statssystemet, og således forklares ved den internationale politiks såkaldte realistiske eller neorealistiske teorier. Både neofunktionalister og realister kan studere EF som et system. Neofunktionalister lægger vægt på iboende kræfter, der fører til øget integration. Realister lægger

vægt på den nationale suverænitet og staters ønske om fortsat eksistens og politisk integritet (Taylor, 1983; Pijpers, 1990; Moravcsik, 1991).

Vi bør dog også regne med den mulighed, at selve EF-systemet ikke fuldt ud kan forklare EF's udvikling. Der findes to sæt exogene variable, som vi kan indføre i vore forklaringer. For det første kan vi se EF som et led i det globale system, hvor EF i stor udstrækning reagerer på udviklinger i dette omfattende system (Nye, 1971; Laursen, 1992). For det andet kan vi se på udviklingen i medlemsstaternes indre system (Laursen, 1987; Moravcsik, 1991).

Neofunktionalismen går som bekendt tilbage til Ernst Haas' klassiker, *The Uniting of Europe*, der analyserede Kul- og Stålfællesskabets udvikling de første år (Haas, 1958). Haas' hovedbidrag var "spill-over" begrebet, der også blev anvendt af Lindberg i det første større teoretiske værk om EØF, *The Political Dynamics of European Economic Integration* (Lindberg, 1963). Heri sagde Lindberg blandt andet:

"... "spill over" refers to a situation in which a given action, related to a specific goal, creates a situation in which the original goal can be assured only by taking further actions, which in turn create a further condition and a need for more action, and so forth (Lindberg, 1963: 10)".

Haas talte også om sektorintegrationens ekspansive logik. Han så EØF som "spill-over" fra EKSF og forudså, at EØF hurtigt kunne udvikle sig til et egentlig politisk fællesskab.

Sådan gik det som bekendt ikke. Haas' tidlige teori var altså enten forkert eller i det mindste utilstrækkelig. Specielt i forbindelse med den institutionelle krise, som EF gik igennem i midten af 1960'erne, forsøgte flere politologer at forklare, hvorfor Haas' forudsigelse havde slået fejl. Haas selv indrømmede nu, at han ikke havde forudset "a rebirth of nationalism and anti-functional high politics". En revideret teori måtte inkludere dramatisk-politiske mål og adfærd som repræsenteret ved General de Gaulle (Haas, 1967).

Ingen fremførte bedre det mere "realistiske" syn på EF efter Luxembourgforliget i januar 1966 end Stanley Hoffmann. I en meget citeret artikel sagde han blandt andet:

"Every international system owes its inner logic and its unfolding to the diversity of domestic determinants, geo-historical situations, and outside aims among its units" (Hoffmann, 1966: 864).

Han stillede således en mangfoldighedslogik op over for integrationslogikken. Denne mangfoldighedslogik sætter grænser for integrationen. "Spill-over" fungerer kun inden for velfærds- eller "low politics" områder. Inden for områder af central betydning for den nationale interesse foretrækker stater "the certainty, or the self-controlled uncertainty, of national self-reliance." Sagt på en anden måde, "spill-over" vil ikke tage integrationsprocessen ind i "high politics" områderne. Med speciel relevans for denne artikel: EF kan måske optræde som enhedsaktør på økonomiske områder; det er mindre sandsynligt på de udenrigspolitiske, sikkerhedspolitiske og forsvarspolitiske områder. Eller, hvis det sker på disse sidste områder, må det forklares på anden måde.

Lindberg forsøgte nu sammen med Scheingold at revidere den tidlige neofunktionalisme. Sammen udviklede de en teori, der var mindre deterministisk end den tidlige neofunktionalisme. Teorien inkluderede fire integrationsmekanismer (Lindberg og Scheingold, 1970). Ud over funktionel "spill-over" fremhævede de forhandlingsprocessen i EF, hvor man kan søge politiske studiehåndbøger og pakkeløsninger, der vil gøre det muligt at finde løsninger, der indeholder noget for alle deltagere. Politisk lederskab, der kan udvises af både EF-Kommissionen og medlemslandene, er specielt vigtig i denne forbindelse. De så desuden på den aktørsocialisering, som finder sted ved at politikere og embedsmænd ofte mødes og kommer til at kende hinanden og derved får et mere europæisk perspektiv. Endelig interesserede de sig for feed-back processer. Beslutninger i dag påvirker støtte og krav til systemet i morgen. Denne faktor blev dog ikke anset for at være særlig vigtig, da man fandt en "permissive consensus" i de oprindelige seks medlemslande. Debatten i forbindelse med Maastricht-traktaten antyder, at en sådan konsensus ikke eksisterer i dag, og at netop EF's legitimitet er blevet et centralt spørgsmål.

Lindberg og Scheingolds reviderede udgave af neofunktionalismen var et forsøg på at anvende David Eastons systemanalyse på EF (Easton, 1965). Exogene faktorer hørte hjemme i systemets omgivelser, og det forblev lidt uklart, hvordan de påvirkede systemet.

To andre amerikanske politologer bragte forholdet til det bredere internationale system mere eksplicit ind i billedet. Philippe Schmitter udviklede eksternaliseringsbegrebet:

"Once agreement is reached and made operative on a policy pertaining to intermember or intraregional relations, participants will find themselves compelled ... to adopt common policy toward ... [non-members]. Members will be forced to hammer out a collective external position" (Schmitter, 1969).

Eksternalisering er snævert forbunden med "spill-over". Når EF udvikler en fælles politik på et bestemt område, vil denne have konsekvenser for tredjelande. Disse vil derfor ofte stille krav til EF, som følgelig må formulere et svar til disse tredjelande. Logikken er altså forbundet med juristernes parallelitetsdoktrin.

Men ændringer kan også starte i det internationale system. Joseph Nye indførte variabelen "eksterne begivenheder". EF's beslutningstagere har bestemte perceptioner af deres eksterne situation, som de forsøger at reagere på (Nye, 1972). Der kan være tale om både økonomiske og politiske udfordringer. Den økonomiske konkurrence fra USA og Japan på højteknologiske områder førte til flere nye forskningsprogrammer i EF og var en medvirkende faktor i forbindelse med gennemførelsen af det Indre Marked og vedtagelsen af Enhedsakten, der skulle medvirke til at gøre EF mere konkurrencedygtigt (Laursen, 1990b). De revolutionerende ændringer i Østeuropa i 1989 var måske den vigtigste faktor bag det ønske om en fordybning af integrationen, der førte til Maastricht-traktaten i 1992 (Laursen, 1992).

Vi kan altså studere EF som system på EF niveau. Det er det neofunktionalisterne gør. Neorealisterne forsøger på at studere EF som et interstatsligt system anvender også et EF systemniveau, men de fokuserer på regeringsforhandlinger og er skeptiske over for spill-over og andre systemboende integrationskræfter. På den anden side kan man altså også se på EF som komponent i det videre internationale system, hvor EF er en del af bredere regimer, som for eksempel det handelsregime, der eksisterer inden for GATT, og hvor EF på det sikkerhedspolitiske område hidtil er faldet inden for den amerikanske atomparaply gennem NATO. I den sidste forbindelse måtte det forventes, at den kolde krigs afslutning ville få konsekvenser for EF. Hvis USA fortsat trækker tropper tilbage fra Europa, kan dette blive et incitament til EF til at udvikle en egen forsvarskapacitet, som Maastricht-traktaten muliggør. På den anden side vil dette sikkert også afhænge meget af perceptioner af eksterne farer og trusler, og de politiske leders vilje til at spille en international rolle. Den føderalisme-teori, som William Riker har udviklet, er måske den bedste teori, som vi har af relevans for en egentlig føderalisering, der inkluderer "high politics" (Riker, 1964; Laursen, 1976).

Men visse forklaringer må også findes på et lavere niveau end selve EF-systemet. Her drejer det sig først og fremmest om indre politisk pres på medlemsstaternes regeringer, inklusive pres fra interessegrupper. Specielt når det drejer sig om handelspolitik, ser vi ofte, at regeringer finder det vanskeligt at acceptere, hvad der måske ud fra et EF-synspunkt ser fornuftigt ud, eller som EF er nødt til at acceptere i bredere internationale forhandlinger for at få en aftale vedtaget (Nau, 1989). International politisk økonomi, herunder public choice-teorier og spilteorier er nogle af de indfaldsvinkler, som vi har til at forsøge at forstå den indre politik store betydning for EF's udvikling også som international aktør (Hine, 1985; Connybeare, 1987; Harrop, 1989; Nedergaard, 1990; Tsoukalis, 1993).

Alt i alt har politologien udviklet flere teorier, modeller og analyserammer, der lader sig anvende ved studiet af EF's eksterne relationer og "udenrigspolitik." Case-studier vil sikkert vise, at vi ofte vil behøve at kombinere flere teorier for at få et fulgyldigt billede af EF som ekstern enhedsaktør.

EF som økonomisk stormagt

EF's handelsmæssige vægt er gradvist steget over årene, delvis som følge af successive udvidelser. EF er i dag verdens største handelsgruppering, med en ekstern handel der overgår USA's og Japans. I 1989 udgjorde EF's eksport ca. 20 pct. af verdens eksport. Tallene for USA og Japan var henholdsvis 16 og 12 pct. Mere end halvdelen af EF's eksport går til andre OECD-lande, herunder ca. 25 pct. til EFTA-lande, 17 pct. til USA og 5 pct. til Japan. Handelen med Østeuropa har længe ligget på omkring 6-7 pct., men den vil formentlig stige med de økonomiske reformer i disse lande. Blandt u-landene er Middelhavslandene med ca. 10 pct. og OPEC-landene med ca. 9 pct. de vigtigste, fulgt af de nyindustrialiserede asiatiske lande med ca. 6 pct. og ACP-landene med under 4 pct. (Tsoukalis, 1993: 280-83).

Rom-traktaten etablerede en toldunion. EF-landene har således en fælles toldsats over for tredjelande. Denne er gradvist blevet reduceret gennem successive GATT-runder. I dag er vi nede på en gennemsnitlig toldtarif for industrivarer på ca. 5 pct., og denne søges nu yderligere reduceret under Uruguay-runden (EF-Kommissionen, 1991). Gennemsnittet dækker dog over stor variation. For følsomme produkter kan satsen fortsat være temmelig høj, og sådanne varer beskyttes også på anden vis gennem kvoter, frivillige eksportrestriktioner, frygt for anti-dumping afgifter m.m. (Østrup og Nedergaard, 1992: 85-95).

En faktor, der har bidraget til at gøre EF til en økonomisk supermagt, er det Indre Marked, der har skabt en vis nervøsitet i tredjelande, og bidraget til at styrke EF internationalt (Pelkmans 1991; Swann, 1992). Hvis 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne i EF prægedes af uløste problemer og en vis pessimisme, så fik EF en ny dynamik i midten af 1980'erne. Programmet til realisering af det Indre Marked, der blev fremlagt i Hvidbogen i 1985, og som bekræftedes i Enhedsakten i 1986, førte til hurtige fremskridt mod realisering af de fire friheder, fri bevægelighed for varer, tjenesteydelser, kapital og personer. En af årsagerne hertil var bestemmelsen om, at det meste af den nødvendige lovgivning kunne vedtages med kvalificeret flertal i Rådet. Fremmelse af fællesinteressen blev herved lettere end tidligere, hvor enstemmigheden, der enten krævedes ifølge Rom-traktaten, eller som var blevet praksis efter Luxembourg-forliget i 1966, ofte førte til "output failure".

Kommissionen ignorerede dog den eksterne dimension af det Indre Marked i begyndelsen. Dette bidrog til usikkerheden i tredjelande, og specielt i USA taltes der nu om et europæisk fort ("Fortress Europe"). Endelig i efteråret 1988 udtalte Kommissionen så, at Europa i 1992 ville blive en verdenspartner. Det Indre Marked ville også gavne tredjelande; der ville ikke blive tale om ny protektionisme. EF ville opfylde internationale forpligtelser (EF Kommissionen, 1988). Denne politiske holdning bekræftedes på Rhodos-topmødet i december 1988 af stats- og regeringscheferne. Det Indre Marked ville bidrage til vækst, som også ville komme tredjelande til gode. Det ville bidrage til liberalisering af international handel på basis af GATT's principper om gensidigt fordelagtige ordninger (*Agence Europe*, no. 4. dec., 1988). En sådan udtalelse overbeviste dog ikke umiddelbart amerikanerne og japanerne. Amerikanerne havde på dette tidspunkt specielle problemer med det andet bankdirektiv, der talte om gensidighed. Japanerne havde blandt andet problemer med elektroniske varer.

Et af spørgsmålene i forbindelse med det Indre Marked var, hvad der ville ske med nationale kvoter for visse varer. Sådanne ville ikke være mulige efter den interne grænsekontrols afskaffelse. Specielt sydeuropæiske medlemmer havde nationale kvoter for biler. Ville det så blive nødvendigt med en fællesskabskvote efter 1992? Ja, er svaret i dag, selv om ideen er at afvikle denne EF-kvoté. Tekstilområdet er også følsomt, specielt i forhold til u-lande og østeuropæiske lande. Stål er også et problem. Og mange lande finder fortsat, at EF anvender dumpingpolitik lidt for aggressivt (Tsoukalis, 1993). Dertil kommer

så hele landbrugsområdet, der som bekendt skaber store problemer i forholdet til flere lande, herunder USA, og som vanskeliggør en afslutning af GATT's Uruguay-runde (Van Wijnbergen, 1991; Laursen 1993a).

I forbindelse med Uruguay-rundens midtvejsreview påbegyndtes regelmæssige undersøgelser af GATT-landenes handelspolitik inden for GATT-regi. Den første undersøgelse af EF's handelspolitik blev offentliggjort i 1991. Den var på mange måder kritisk over for EF (GATT, 1991). Den seneste GATT undersøgelse af EF's handelspolitik er ifølge presserapporter mindre kritisk. GATT indrømmer nu, at EF's Indre Marked har forbedret mulighederne både for interne og eksterne producenter, og har ført til større gennemsigtighed og juridisk sikkerhed. Mange nationale importrestriktioner er faktisk blevet afskaffet. Frygten for "Fortress Europe" siges således at have været ubegrundet. GATT kritiserer dog fortsat EF's system af præferentielle handelsaftaler med tredjelande. På bestemte områder som biler, fisk på dåser og bananer kritiseres EF også fortsat (Williams, 1993).

EF's optræden inden for Uruguay-runden udgør en interessant case-studie af EF's beslutningskapacitet. Her har vi et område, hvor de fleste problemer, der er på dagsordenen, er områder, hvor EF har en klar kompetence, og hvor beslutninger kan tages med kvalificeret flertal i Rådet. Dette gælder ikke mindst handel (artikel 113) og landbrugspolitik (artikel 43). Alligevel har et blokerende mindretal i en lang periode gjort det vanskeligt for EF at formulere en fælles politik. Specielt Frankrig, Tyskland og Irland blokerede længe kommissionsforslag på landbrugsområdet. Men selv efter at Irland og Tyskland accepterede Kommissionens forslag med henblik på at få en GATT-aftale vedtaget, har fransk modstand skabt en vanskelig situation. Det kunne blive politisk dyrt at nedstemme et land, der trods alt er et af de vigtigste medlemslande, og et land, hvor landbrugspolitik fortsat er politisk meget vigtig. Forsøgene går derfor fortsat i retning af at finde en samlet pakkeløsning indenfor GATT, hvor andre områder, herunder tjenesteydelsesektoren, indeholder tilstrækkeligt for at Frankrig politisk kan acceptere det. En vis kompensation, eller "side payments" til landbruget bliver sikkert en del af den løsning, man nu håber at få inden årets udgang.

Samlet kan man nok sige, at EF er blevet en økonomisk supermagt, men til tider kan det fortsat knibe med den interne beslutningskapacitet. Dette gjorde sig også gældende i forbindelse med Europa-aftalerne med Østeuropa, hvor specielt Frankrig satte snævre grænser for, hvad EF kunne tilbyde på landbrugsområdet. Her var Frankrigs stilling formelt set stærkere end i forhold til GATT, da de associeringsaftaler, man forhandlede skulle ratificeres nationalt. EF havde også problemer med stål og tekstiler, og ratifikationsprocessen har været langsom. Man vedtog derfor den egentlige handelsdel som en interim aftale, der hurtigt kunne træde i kraft, da national ratifikation ikke var krævet (Maresceau, 1993).

I forbindelse med EØS-aftalen stod EF ikke i samme udstrækning over for følsomme områder. Specielt landbruget var undtaget. Men Spanien udnyttede dygtigt sin forhandlingsmagt, der stammede fra de formelle ratifikationsbe-

stemmelser i forbindelse med associeringsaftalerne. Spanien fik således forøget adgang til at fiske i norske farvande, og EØS-aftalen indeholder en finansiel mekanisme til fordel for Spanien, Portugal, Grækenland og Irland.

Vi ser således, at det ofte er muligt for blot et enkelt medlemsland at gøre det vanskeligt at forhandle internationale aftaler. Selv på det økonomiske område er EF's eksterne kapacitet således begrænset. Denne kapacitet kan blive yderligere reduceret i forbindelse med fremtidige udvidelser. Med flere medlemmer vil det sikkert blive vanskeligere at opnå konsensus eller et kvalificeret flertal (Laursen, 1993c).

En anden faktor, der i fremtiden sikkert vil påvirke EF's internationale rolle på det økonomiske område, er udviklingen af Økonomisk og Monetær Union (ØMU). Hvis planerne, som de nu findes i Maastricht-traktaten, herunder en fælles mønt, realiseres, vil dette styrke EF's rolle internationalt. En sådan fælles mønt vil sikkert blive et alternativ til den amerikanske dollar på de internationale finansielle markeder (EF Kommissionen, 1990).

EPS's udvikling

Hvis EF fra begyndelsen først og fremmest var et økonomisk foretagende, så forsøgte medlemslandene helt fra begyndelsen også at etablere et politisk samarbejde, først med den ambitiøse Pleven-plan, hvor hovedtanken var at etablere et forsvarspolitisk fællesskab. Denne tanke led skibbrud i 1954, da den franske nationalforsamling nægtede at give samtykke til ratifikation af den traktat, som Kul- og Stålfællesskabets seks medlemslande havde forhandlet (Lerner og Aron, 1956; Masclat, 1973).

Under general de Gaulle forsøgte et interstatsligt politisk samarbejde etableret gennem de såkaldte Fouchet-forhandlinger (1961-62), men disse førte heller ikke til noget resultat, ikke mindst på grund af hollandsk modstand. Holland frygtede især, at det interstatslige politiske samarbejde kunne underminere det overstatslige samarbejde på det økonomiske område (Bodenheimer, 1967).

Efter de Gaulles tilbagetrækning i 1969 kom integrationen så småt i gang igen med Haag-topmødet, hvor det besluttedes at fuldføre, uddybe og udvide EF. Dette muliggjorde den første udvidelse med Storbritannien, Danmark og Irland i 1973. Samtidig muliggjorde topmødet begyndelsen af det Europæiske Politiske Samarbejde (EPS) på basis af Luxembourg- eller Davignon-rapporten i 1970. Dette samarbejde udviklede sig i de følgende år på pragmatisk vis, blandt andet gennem København-rapporten 1973 og London-rapporten 1981. Oprindeligt begyndte man med mindst to årlige udenrigsministermøder, og man oprettede en politisk komité af udenrigsministeriernes politiske direktører samt forskellige arbejdsgrupper. Formålet var en harmonisering af synspunkter og, hvis dette fandtes ønskeligt, fælles aktion. Med København-rapporten øgedes udenrigsministermøderne til mindst fire pr. år, og man oprettede en korrespondentgruppe og et telex netværk, COREU. London-rapporten indførte en kriseprocedure, der gjorde det muligt for tre medlemslande at indkalde møder inden for 48 timer. Det blev nu også vedtaget, at man kun-

ne diskutere politiske aspekter af sikkerhedspolitik. London-rapporten etablerede også trojka-systemet, hvorefter landet, der har formandskabet i en vis udstrækning assisteres af det foregående og følgende formandskabsland. Kommissionen blev nu også fuldt associeret med EPS på alle niveauer. Men det var først med Enhedsakten i 1986, at EPS fik en traktatmæssig basis, og selv i Enhedsakten er det klart, at EPS er et interstatsligt samarbejde, hvor der kræves konsensus for samlet optræden. EPS anvender således ikke "fællesskabsmetoden". I første omgang deltog Kommissionen slet ikke. Siden blev den som nævnt associeret med EPS, men fik ikke den initiativret, den har i det egentlige EF samarbejde. Ej heller er EF-domstolen kompetent i forhold til EPS.

På grund af konsensusreglen måtte EPS-erklæringer være baseret på den laveste fællesnævner. Hvis for eksempel Grækenland ikke var enig med de andre elleve medlemslande kunne man intet sige eller gøre. EPS forblev deklaratisk og reaktiv. Først med Enhedsakten fik man et eget sekretariat, men det var et yderst beskedent sekretariat af diplomater udlånt af medlemslandene. Alt tydede på at medlemslandene fortsat ville føre deres egen udenrigspolitik. Man kunne selvfølgelig diskutere udenrigspolitikken, og man kunne udveksle informationer, hvilket specielt de små medlemslande var glade for. Men forsvarspolitik forblev tabu. Først med Den højtidelige Erklæring i Stuttgart i 1983 fik man vedtaget, at man kunne diskutere økonomiske og politiske aspekter af sikkerhedspolitik, hvilket siden bekræftedes i Enhedsakten (Ifestos, 1987).

Den diversitetslogik, som Stanley Hoffmann omtalte, eksisterede klart indenfor EPS. De bedste resultater opnåedes nok indenfor Konferencen om Sikkerhed og Samarbejde i Europa (CSCE), hvor EF i en vis udstrækning talte med én stemme. Ser vi derimod på stemmeadfærd inden for FN, er resultatet ikke alt for imponerende (Hurwitz, 1974-75; Lindemann, 1978).

Maastricht-traktaten og Unionens internationale rolle

Et af formålene med den regeringskonference, der forhandlede Maastricht-traktatens politiske reformer var netop at give EF - eller Den europæiske Union - større kapacitet på det udenrigspolitiske område. Formålet med traktatens anden søjle er at udvikle en fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik (FUSP), "herunder udformningen på lang sigt af en fælles forsvarspolitik, som med tiden vil kunne føre til et fælles forsvar" (artikel J.4).

Traktatens anden søjle er et forsøg på at forbedre EPS. Men udenrigs- og forsvarspolitik er netop forblevet en separat søjle, da medlemslandene ikke var parate til at anvende fællesskabsmetoden på disse områder. Det drejer sig fortsat fundamentalt set om et interstatsligt samarbejde. Der er dog tale om to små åbninger i retning af fællesskabsmetoden. Kommissionen får en initiativret, men skal dele denne med medlemsstaterne. Flertalsbeslutninger er mulige, hvis man med enstemmighed kan enes herom. "Rådet skal, når det vedtager den fælles aktion og på et hvilket som helst stadium under udviklingen heraf, definere de spørgsmål, om hvilke der skal træffes afgørelse med kvalifi-

ceret flertal" (artikel J.3(2)). En tredje nyskabelse er, at man nu kan diskutere alle sikkerhedsspørgsmål, inklusive forsvarsspørgsmål. Men EF-Domstolen er fortsat ikke kompetent på disse områder. EF-Parlamentet skal informeres og høres. Der bør "tages behørigt hensyn til Europa-Parlamentets synspunkter" (artikel J.7). Men Parlamentet får ikke nogen egentlig medbestemmelse.

Forklaringen på Maastricht-traktatens anden søjle ligger i udviklingen i det internationale system, som tog fart i 1989. Sovjetimperiets sammenbrud og genforeningen af Tyskland i 1990, påvirkede EF's rolle i det internationale system fundamentalt. Østeuropæiske landes forventninger om hjælp fra EF til økonomisk og politisk modernisering stillede ekstra krav til EF som system både økonomisk og politisk (Laursen, 1991-92). Samtidigt skete der det, at den tyske genforening internt i EF medførte, at Frankrig nu tog klart standpunkt for en fordybning af den europæiske integration. Eksterne begivenheder blev således af afgørende betydning for nogle af Maastricht-traktatens politiske reformer, selv om helheden også må ses som en politisk handel, hvor fransk ønske om at få indflydelse på det monetære område var en vigtig del. Tyskland fik til gengæld fremskridt på det politiske område, herunder en ny medbestemelsesprocedure for EF-Parlamentet på en del områder (artikel 189b) (Laursen, 1992).

EF som civilmagt eller politisk stormagt?

I forbindelse med en diskussion af EF's internationale rolle i begyndelsen af 1970'erne dukkede to modstående synspunkter op. François Duchêne så EF potentielt som en civilmagt. I stedet for tidligere tiders krig og indirekte vold kunne Europa blive verdens første civile magtcenter. Han anså det ikke for sandsynligt, at EF ville blive en egentlig militærmagt. Specielt var det ikke sandsynligt, at EF som sådan ville få atomvåben. Men det daværende EF, der havde en femtedel af verdensproduktionen og en tredjedel af verdenshandlen, kunne spille en konstruktiv rolle internationalt ved at bidrage til at skabe et internationalt miljø, hvor nærsynede ideer om imperium og prestige ikke havde nogen plads (Duchêne, 1972). EF burde arbejde for værdier som lighed, retfærdighed og tolerance (Duchêne, 1973).

Det var dog ikke alle, der var enige med Duchêne i, at EF ikke ville blive en militær magt. Johan Galtung var overbevist om, at EF var i færd med at blive en supermagt. Han frygtede en *pax bruxellana* karakteriseret af gammeldags magtpolitik, *divide et impera*. Han så EF som en statsdannelse, der tog del i udnyttelse, fragmentering og penetration af de fattige lande i verden (Galtung, 1973).

Hvorvidt Galtungs analyse var korrekt lader sig naturligvis diskutere. Hvornår bliver handel til "udnyttelse"? Burde EF have tilbudt u-landene mere inden for Lomé-aftalerne og ført en mere positiv politik inden for UNCTAD, m.v.? Måske. Dette er naturligvis et af de politiske spørgsmål, hvor politologi- en ikke i sig selv giver et svar. Men en ting kan vi sige: 20 år efter Galtungs første bog har EF ikke fået den militære magt, som man normalt forbinder med supermagtstatus. Galtung har dog ikke opgivet sin analyse. I en bog, der

udkom i 1989, siger han atter "superpower status for the European Community is in the cards." Han fremførte fem grunde for denne forudsigtelse:

- 1) EF lederne anser dette for et fordelagtigt resultat
- 2) Konfigurationen råber, ja skriger: færdiggør mig!
- 3) Det er det, som EF ved, hvordan man gør
- 4) Evner og viden på det bevidste niveau suppleres af underliggende eurocentriske holdninger (en europæisk mystik)
- 5) En dygtig udnyttelse af udfordringer, der medfører et behov for fjender for det interne sammenhold (Galtung, 1989: 29-31).

Set fra en integrationsteoretisk synsvinkel forekommer Galtung endnu mere deterministisk end den tidlige neofunktionalistiske teori.

Hvorvidt EF-Unionen i næste århundrede vil være blevet en militær stormagt er naturligvis vanskeligt at forudsige. Ser vi på EF's rolle under Golf-krisen og i forbindelse med borgerkrigene i det tidligere Jugoslavien, er det klart, at EF fortsat er en politisk dværg. Specielt Jugoslaviens-krisen antyder, at det vil blive yderst vanskeligt for EF-Unionen at udvikle en fælles udenrigs- og forsvarspolitik, selv når Maastricht-traktaten træder i kraft (Remacle, 1992).

En del vil naturligvis afhænge af udviklingen i den amerikanske politik i Europa, og hvordan forholdene udvikler sig i det tidligere Sovjetunionen. Internt i EF er Irland ikke medlem af Den vesteuropæiske Union (WEU), som skal være det forsvarspolitiske instrument i Unionen, og Danmark har nu efter den første folkeafstemnings nej-flertal i "det nationale kompromis" besluttet ikke at blive medlem af WEU. Men måske endnu vigtigere, Tyskland tøver.

På mellemlang sigt vil den forestående udvidelse med nogle EFTA-lande formentlig også påvirke udviklingen. Det er ikke særlig sandsynligt at neutrale - eller ex-neutrale? - lande som Østrig, Sverige og Finland vil være begejstrede for, at Unionen bliver en politisk stormagt.

Det ser således ud til, at Unionen i en overskuelig fremtid højest bliver en økonomisk stormagt, men selv her er der interne problemer som arbejdsløshed, manglende konkurrenceevne og fattige regioners krav, der begrænser EF's muligheder udadtil. Selv på det handelspolitiske område, som vi ser inden for GATT og i forholdet til USA, har EF store problemer på trods af fællesskabsmetoden og muligheden for flertalsbeslutninger.

En føderaliseringsproces?

På trods af de nuværende vanskeligheder er der fortsat kræfter, der trækker i retning af en fordybning af integrationen. Karl Friedrich begyndte i 1950'erne at tale om en føderaliseringsproces i Europa (Friedrich, 1962). En føderaliseringsproces er

"... the process by which a number of separate political organizations, be they States or any other kind of associations, enter into arrangements for working out solutions, adopting joint policies, and making joint decisions on joint problems". (Friedrich, 1968)

I en analyse af den europæiske integrationsproces fandt Friedrich, at de økonomiske bånd mellem medlemsstaterne gradvist blev styrket. Dette påvirkede den faktiske adfærd af arbejdsgivere, arbejdere, landmænd, kommuner, universiteter og medier. I en sådan verden af "ever-widening contacts and interests" skulle føderalismen ikke ses som en løsning på alle problemerne, men som "a useful instrumentality for good government". Kun føderalisme vil tillade "the small State and the small political community ... to survive" (Friedrich, 1969: 215). Det er klart, at Friedrich forstod noget andet ved føderalisme end de danskere, der frygter dette fænomen.

For nylig har selv Stanley Hoffmann sagt:

"I think that the federalizing process is likely to proceed, in the domain of the Single Market and in areas that - both because of the logic of sectoral integration and because of interstate bargains - are likely to become Community domains so as to help make the Single Market a reality". (Hoffmann, 1992: 205)

Denne føderaliseringsproces vil i næste omgang måske især inkludere den monetære union og immigration, sagde Hoffmann. Det store spørgsmål er derimod, om processen også vil omfatte diplomati og forsvar. På disse områder findes fortsat divergerende opfattelser blandt medlemsstaterne. Her sætter diversitetslogikken fortsat snævre grænser. Kun hvis de europæiske politiske ledere beslutter sig for at spille en militær-diplomatisk rolle, kan vi forvente en føderalisering på disse områder (Riker, 1964).

Litteratur

Agence Europe

- Bodenheimer, Susanne J. (1967). *Political Union: A Microcosm of European Politics 1960-1966*, Leyden: A.W. Sijthoff.
- Caporaso, James A. (1974). *The Structure and Function of European Integration*, Pacific Palisades: Goodyear Publishing Company.
- Conybeare, John A.C. (1987). *Trade Wars: The Theory and Practice of International Commercial Rivalry*, New York: Columbia University Press.
- De Schoutheete, Philippe (1980). *La coopération politique européenne*, Paris: Fernand Nathan.
- Doutriaux, Yves (1992). *Le Traité sur l'Union Européenne*, Paris: Armand Colin.
- Duchêne, François (1972). "Europe's Role in World Peace", i Richard Mayne (ed.), *Europe Tomorrow*, London: Fontana/Collins.
- Duchêne, François (1973). "The European Community and the Uncertainties of Interdependence", i Max Kohnstamm and Wolfgang Hager (eds.), *A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*, London: Macmillan.
- Easton, David (1965). *A Systems Analysis of Political Life*, New York: Wiley.
- Europæiske Fællesskaber, Kommissionen (1988). "Europe 1992: Europe World Partner," *Europe Documents*, no. 1530 (25. October).
- Europæiske Fællesskaber, Kommissionen (1990). "One Market, One Money," *European Economy*, no. 44 (October).
- Europæiske Fællesskaber, Kommissionen (1991). *Europe: World Partner. The external relations of the European Community*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Faber, Gerrit (1982). *The European Community and Development Cooperation*, Assen: Van Gorcum.
- Friedrich, Carl J. (1962). "Federal Constitutional Theory and Emergent Proposals", i Arthur W. MacMahon (ed.), *Federalism: Mature and Emergent*, New York: Russell and Russell.
- Friedrich, Carl J. (1968). *Constitutional Government and Democracy*, 4th edition, Waltham: Blaisdell.

I en analyse af den europæiske integrationsproces fandt Friedrich, at de økonomiske bånd mellem medlemsstaterne gradvist blev styrket. Dette påvirkede den faktiske adfærd af arbejdsgivere, arbejdere, landmænd, kommuner, universiteter og medier. I en sådan verden af "ever-widening contacts and interests" skulle føderalismen ikke ses som en løsning på alle problemerne, men som "a useful instrumentality for good government". Kun føderalisme vil tillade "the small State and the small political community ... to survive" (Friedrich, 1969: 215). Det er klart, at Friedrich forstod noget andet ved føderalisme end de danskere, der frygter dette fænomen.

For nylig har selv Stanley Hoffmann sagt:

"I think that the federalizing process is likely to proceed, in the domain of the Single Market and in areas that - both because of the logic of sectoral integration and because of interstate bargains - are likely to become Community domains so as to help make the Single Market a reality". (Hoffmann, 1992: 205)

Denne føderaliseringsproces vil i næste omgang måske især inkludere den monetære union og immigration, sagde Hoffmann. Det store spørgsmål er derimod, om processen også vil omfatte diplomati og forsvar. På disse områder findes fortsat divergerende opfattelser blandt medlemsstaterne. Her sætter diversitetslogikken fortsat snævre grænser. Kun hvis de europæiske politiske ledere beslutter sig for at spille en militær-diplomatisk rolle, kan vi forvente en føderalisering på disse områder (Riker, 1964).

Litteratur

Agence Europe

- Bodenheimer, Susanne J. (1967). *Political Union: A Microcosm of European Politics 1960-1966*, Leyden: A.W. Sijthoff.
- Caporaso, James A. (1974). *The Structure and Function of European Integration*, Pacific Palisades: Goodyear Publishing Company.
- Conybeare, John A.C. (1987). *Trade Wars: The Theory and Practice of International Commercial Rivalry*, New York: Columbia University Press.
- De Schoutheete, Philippe (1980). *La coopération politique européenne*, Paris: Fernand Nathan.
- Doutriaux, Yves (1992). *Le Traité sur l'Union Européenne*, Paris: Armand Colin.
- Duchêne, François (1972). "Europe's Role in World Peace", i Richard Mayne (ed.), *Europe Tomorrow*, London: Fontana/Collins.
- Duchêne, François (1973). "The European Community and the Uncertainties of Interdependence", i Max Kohnstamm and Wolfgang Hager (eds.), *A Nation Writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*, London: Macmillan.
- Easton, David (1965). *A Systems Analysis of Political Life*, New York: Wiley.
- Europæiske Fællesskaber, Kommissionen (1988). "Europe 1992: Europe World Partner," *Europe Documents*, no. 1530 (25. October).
- Europæiske Fællesskaber, Kommissionen (1990). "One Market, One Money," *European Economy*, no. 44 (October).
- Europæiske Fællesskaber, Kommissionen (1991). *Europe: World Partner. The external relations of the European Community*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Faber, Gerrit (1982). *The European Community and Development Cooperation*, Assen: Van Gorcum.
- Friedrich, Carl J. (1962). "Federal Constitutional Theory and Emergent Proposals", i Arthur W. MacMahon (ed.), *Federalism: Mature and Emergent*, New York: Russell and Russell.
- Friedrich, Carl J. (1968). *Constitutional Government and Democracy*, 4th edition, Waltham: Blaisdell.

- Friedrich, Carl J. (1969). *Europe: An Emergent Nation?*, New York: Harper & Row.
- Galtung, Johan (1973). *The European Community: A Superpower in the Making*, London: George Allen & Unwin.
- Galtung, Johan (1989). *Europe in the Making*, New York: Taylor and Francis.
- GATT (1991). *Trade Policy Review: European Communities*, Vol. I and II. Geneva: General Agreement on Tariffs and Trade.
- Ginsberg, Roy H. (1989). *Foreign Policy Actions of the European Community: The Politics of Scale*, Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Haas, Ernst B. (1958). *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Haas, Ernst B. (1961). "International integration: the European and the Universal Process," *International Organization*, vol. 15 (Autumn), pp. 366-392
- Harrison, R.J. (1974). *Europe in Question: Theories of Regional Integration*, London: George Allen & Unwin.
- Harrop, Jeffrey (1989). *The Political Economy of Integration in the European Community*, Aldershot: Edward Elgar.
- Hine, R.C. (1985). *The Political Economy of European Trade: An Introduction to the Trade Policies of the EEC*, New York: Harvester and Wheatsheaf.
- Hoffmann, Stanley (1966). "Obstinate or obsolete? The fate of the nation-state and the case of Western Europe," *Daedalus*, vol. 95 (Summer), pp. 862-915.
- Hoffmann, Stanley (1992). "Balance, Concert, Anarchy, or None of the Above", pp. 194-220 i Gregory F. Treverton (ed.), *The Shape of the New Europe*, New York: Council on Foreign Relations Press.
- Hurwitz, Leon (1974-75). "The EEC in the United Nations: The Voting Behaviour of eight countries 1948-73", *Journal of Common Market Studies*, vol. 13, pp. 224-243.
- Ifestos, Panayiotis (1987). "European Political Cooperation (EPC): Its evolution from 1970 to 1986, and the Single European Act", *Revue d'intégration européenne*, vol. 11, pp. 47-62.
- Lasok, D. og J.W. Bridge (1987). *Law and Institutions of the European Communities*, Fourth edition. London: Butterworths.
- Laursen, Finn (1976). "Etudes fédéralistes aux Etats-Unis," *L'Europe en formation*, no. 190-92 (Janvier-mars), pp. 181-199.
- Laursen, Finn (1984). "EF og den nye havret", *Økonomi & Politik*, vol. 58, nr. 1, pp. 55-65.
- Laursen, Finn (1987). *L'Europe bleue: La politique communautaire des ressources marines*, Amsterdam: Institute for Global Policy Studies.
- Laursen, Finn (1988). "Marine Policies of the European Community", pp. 45-65 i Michael A. Morris (ed.), *North-South Perspectives on Marine Policy*, Boulder and London: Westview Press.
- Laursen, Finn (1990a). "Environment", pp. 95-106 i Helen Wallace (ed.), *The Wider Western Europe*, London: Pinter Publishers.
- Laursen, Finn (1990b). "Explaining the EC's New Momentum", pp. 33-52 i Finn Laursen (ed.), *EFTA and the EC: Implications of 1992*, Maastricht: European Institute of Public Administration.
- Laursen, Finn (1991a). "The EC, GATT, and the Uruguay Round", pp. 373-385 i Leon Hurwitz and Christian Lequesne (eds.), *The state of the European Community: Policies, Institutions and Debates in the Transition Years*, Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Laursen, Finn (1991b). "Comparative Regional Economic Integration: The European and Other Processes", *International Review of Administrative Sciences*, vol. 57 (December), pp. 515-526.
- Laursen, Finn (1991-92). "The EC and its European Neighbours: Special Partnerships or Widened Membership?", *International Journal*, vol. 47, nr. 1 (Winter), pp. 29-63.
- Laursen, Finn (1992). "Explaining the Intergovernmental Conference on Political Union", pp. 229-248 i Finn Laursen and Sophie Vanhoonacker (eds.), *The Intergovernmental Conference on Political Union: Institutional Reforms, New Policies and International Identity of the European Community*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers; Maastricht: European Institute of Public Administration.
- Laursen, Finn (1993a). "The EC, the US and the GATT", i Alan Cafruny and Glenda G. Rosenthal (eds.), *The State of the European Community*, Boulder: Lynne Rienner, forthcoming.
- Laursen, Finn (1993b). "The Future Economic and Political Architecture of Europe" i Kjell Eliassen and Svein Andersen (eds.), *Making European Policies*, London: Sage, forthcoming.
- Laursen, Finn (1993c). *The Future of European Integration: Predictions, Prescriptions and Scenarios*, unpublished manuscript.
- Lerner, Daniel og Raymond Aron (1956). *La querelle de la CED*, Paris: Colin.
- Lindberg, Leon N. (1963). *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford: Stanford University Press.
- Lindberg, Leon N. og Stuart A. Scheingold (1970). *Europe's Would-Be Policy: Patterns of Change in the*

- European Community, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.
- Lindemann, Beate (1978). *EG-Staten und Vereinte Nationen: Die politische Zusammenarbeit der Neun in den UN-Hauptorganen*, München: R. Oldenbourg Verlag.
- Maresceau, Marc (1993). "Europe Agreements: a new form of cooperation between the European Community and Hungary, Poland and the Czech and Slovak Republic", i Prof. Müller-Graff (ed.), *Legal Adaptation to the Market Economy of the EC*, Baden-Baden: Nomos Verlag, under udgivelse.
- Masclat, Jean-Claude (1973). *L'Union politique de l'Europe*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Moravcsik, Andrew (1991). "Negotiating the Single European Act: National interests and conventional statecraft in the European Community", *International Organization*, vol. 45 (1), pp. 19-56.
- Morgan, Roger P. (1973). *High Politics, Low Politics: Towards a Foreign Policy for Western Europe*, The Washington Papers 11, Beverly Hills: SAGE Publications
- Nau, Henry R. (ed.) (1989). *Domestic Trade Politics and the Uruguay Round*, New York: Columbia University Press.
- Nedergaard, Peter (1990). *EF's markedintegration*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Nye, J.S. (1971). *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organizations*, Boston: Little, Brown.
- Pedersen, Thomas (1992a). "Political Change in the European Community. The Single European Act as a Case of System Transformation", pp. 184-212 i Morten Kelstrup (ed.), *European Integration and Denmark's Participation*, Copenhagen: Copenhagen Political Studies Press.
- Pedersen, Thomas (1992b). "Maastrichttraktaten i føderalistisk belysning", *Økonomi & Politik*, vol. 65 nr. 4, pp.13-24.
- Pelkmans, Jacques (1989). "Europe 1992: A Handmaiden to GATT", pp. 125-154 i Finn Laursen (ed.), *Europe 1992: World Partner? The Internal Market and the World Political Economy*, Maastricht: European Institute of Public Administration.
- Pentland, Charles (1973). *International Theory and European Integration*, London: Faber and Faber.
- Pijpers, A.E. (1990). *The Vicissitudes of European Political Cooperation: Towards a Realist interpretation of the EC's collective diplomacy*, Leiden: Proefschrift.
- Remacle, Eric (1992). *La politique étrangère européenne: de Maastricht à la Yougoslavie*, Bruxelles: GRIP.
- Riker, William H. (1964). *Federalism: Origin, Operation, Significance*, Boston: Little, Brown and Company.
- Schmitter, Philippe (1969). "Three Neofunctional Hypotheses About International Integration", *International Organization*, vol. 23 (Winter), pp. 161-166.
- Swann, Dennis (ed.) (1992). *The Single European Market and Beyond: A Study of the Wider Implications of the Single European Act*, London: Routledge.
- Taylor, Phillip (1979). *When Europe Speaks with One Voice: The External Relations of the European Community*, Westport, CT: Greenwood Press.
- Taylor, Paul (1983). *The Limits of European Integration*, New York: Columbia University Press.
- Tsoukalis, Loukas (1993). *The New European Economy: The Politics and Economics of Integration*, Second Revised Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Twitchett, Kenneth J. (ed.) (1976). *Europe and the World: The External Relations of the Common Market*, London: Europa Publications.
- Van Wijnbergen, Christa (1991). *Agriculture in the Uruguay Round: The European Community on the Defensives*, Unpublished MA thesis, Public Administration, University of Leiden.
- Vanhoonaeker, Sophie (1992). "A Critical Issue: From European Political Cooperation to a Common Foreign and Security Policy", pp. 25-33 i Finn Laursen and Sophie Vanhoonaeker (eds.), *The Intergovernmental Conference on Political Union: Institutional Reforms, New Policies and International Identity of the European Community*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, Maastricht: European Institute of Public Administration.
- Vignes, D. (1970). *L'Association des Etats africains et malgache à la Communauté Economique Européenne*, Paris: Librairie Armand Colin.
- Williams, Frances (1993). "Gatt sounds warning over EC preferential trading", *Financial Times*, May 19, p. 8.
- Østrup, Finn og Peter Nedergaard (1992). *Det økonomiske samarbejde i EF*, 2. udgave. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.